

Piratencultuur in Nederland

door: Ron Planken

Als ik aan radiopiraten denk, komt als eerste in mij op de zeezenders uit de jaren zestig en de vele radiopiraten met de hollandstalige muziek eind vorige eeuw. Maar de geschiedenis van radiopiraten en de cultuur die daar mee samenhangt gaat veel verder terug. In het Drents Museum is nu een mooie tentoonstelling te zien die al kanten van de piratencultuur belicht. Met medewerking van het museum is dit artikel tot stand gekomen.

Hoe het allemaal begon

In 1906 werd de elektronenbuis uitgevonden waardoor het mogelijk werd om spraak en muziek uit te zenden. De elektrotechnisch ingenieur Idzerda uit Den Haag was degene die dertien jaar later de eerste echte radio-uitzending in Nederland verzorgde. Om te voorkomen dat handel en politiek misbruik zouden maken van de mogelijkheden die radio biedt, werden door de overheid strenge regels vastgesteld. In 1930 krijgen de vier omroepen van de maatschappelijke zuilen evenveel zendtijd en heb je, om legaal uit te kunnen zenden, voortaan een vergunning nodig. Echter die vergunning, waar bijvoorbeeld zendamateurs gebruik van maken, mocht alleen voor onderlinge communicatie worden gebruikt.

Deze Britse radio zit in een koffertje om verborgen te kunnen houden voor de bezetter en werd veel gebruikt door verzetsgroepen om via morse berichten door te geven.

De beperkte keuze in het aanbod van muziek, het eenrichtingsbeleid vanuit 'Hilversum' en de wens om een eigen politiek geluid te laten horen, maakte dat er vanaf het prille begin allerlei mensen zijn die de overheidsregels voor het zendverkeer overtraden: piratenzenders, politieke zenders, spionagezenders en nog vele anderen.

Geheime zenders

Al in de jaren dertig zijn er overal in Nederland 'geheime zenders' te horen. Ze zenden vooral uit in het weekend, nadat de officiële uitzending vanuit Hilversum is afgelopen. In Twente

zijn aanvankelijk de meeste piraten te vinden. De slechte ontvangst van 'Hilversum' in deze regio en een programma dat beter aansluit bij de plaatselijke bevolking, dragen sterk bij aan de bloei van de piraten. Maar ook linkse groepen starten radiostations en net voor de Tweede Wereldoorlog komen er ook nationaalsocialistische zenders in de ether. Vanaf 1939 is de nazipropaganda van de NSB-zender de Aethergeuzen te horen in West-Nederland.

Zendontvangers werden ook gebruikt voor geheime communicatie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruikten spionnen en verzetsgroepen apparatuur om te communiceren met elkaar, met de overheid en met het thuisfront. Vanaf 1943 zijn radio's en zenders verboden in de bezette gebieden en wordt apparatuur verstoofd of op een onopvallende manier het land in gesmokkeld. Verzetsgroepen gebruikten vaak morsecodes om berichten door te geven.

Zeezenders

Begin jaren zestig ontstaat er een nieuw fenomeen: commerciële piratenzenders vanaf zee. Hiermee wordt de nationale radiowetgeving omzeild. De bekendste is Radio Veronica die in 1960 gaat uitzenden vanaf het schip Borkum Riff en later vanaf de Norderney. Met de kennis opgedaan in Amerika, de herkenbare tunes en populaire hits wordt Veronica in korte tijd erg populair. In 1974 komt daar een einde aan als Nederland het verdrag van Straatsburg ondertekent en het meewerken aan uitzendingen vanaf internationale wateren wordt verboden.

Ook activistische groepen zien de voordelen van het moderne communicatiemiddel. Krakers zijn de eersten die de mogelijkheden van dit medium ontdekken. Hun zenders houden het publiek op de hoogte van ontwikkelingen en gebeurtenissen binnen de kraakbeweging. Later worden de zenders ook gebruikt om politieke onderwerpen te bespreken.

Kenmerk van de Vrije Autonome Radio is dat deze zenders onafhankelijk willen blijven van 'dominante instituten' zoals de staat. In 1969 communiceren de bezetters van de Maagdenhuis via radio de Vrije Maagd met de buitenwereld en in 1981 was Radio Gladiool een bekende Utrechtse zender die betrokken was bij de bezetting van het bos in Amelisweerd en hield het publiek via de radio op de hoogte van alle acties.

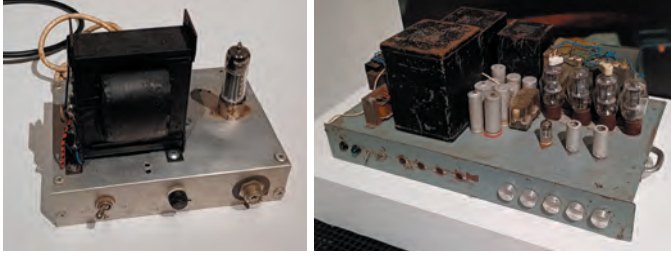

In 1969 communiceren de bezetters van het Maagdenhuis via de radio met de buitenwereld en worden affiches ugebracht. Radio de Vrije Keyser zendt in 1979 uit vanuit kraakpanden in Amsterdam.

Regionale omroepen en piraten

De landelijke omroepen spelen met een tamelijk risicoloze programmering in op de smaak van de massa. Voor de 'volkse' Nederlandstalige muziek is nauwelijks plek. Na de oorlog zijn wel enkele regionale omroepen ontstaan in onder meer Limburg en noorden van Nederland en in de jaren zeventig starten ook de eerste lokale omroepen.

Maar die lukt het ook niet om het contact met publiek goed te herstellen. Al in de jaren vijftig schallen Nederlandstalige liedjes en Duitse schlagers en polka's door de Drentse ether en verspreid het 'piratenvirus' zich razendsnel. Antiautoritaire gevoelens onder de jeugd en toename van de vrije tijd zorgen voor een verdere groei van het aantal zenders in de jaren zestig. Al snel zijn in elk dorp in Zuidoost-Drenthe één of meer piraten actief.

Linksboven: Zelfgebouwde FM-lampenzender uit 1978 van een piraat uit Nieuw-Weerdinge. Rechtsboven: Zelfgebouwde middengolfzender van Radio Valencia uit Enter met zogenaamde Amerikaanse '807 buizen erop. Dit soort zenders uit het eind van de jaren zestig veroorzaakten veel storingen. Onder: Tweedehands GRC-3030 legerzender uit 1955 die veel gebruikt werd in de hoogtijdagen van de illegale piraterij. Deze zender is jarenlang in gebruik geweest bij De Postduif uit Rijssen.

Van middengolf naar FM

In 1952 heb je voor 300 gulden alles bij elkaar om on-air te gaan. Veel piraten beginnen met een zelfgebouwde zender. Ook legerzenders werden vaak omgebouwd. In de jaren zeventig komt er ook professionele apparatuur op de markt en daardoor neemt het bereik van de piratenzenders sterk toe. In dezelfde periode stappen ook veel stations over van de middengolf naar de FM-band, die een hogere geluidskwaliteit garandeert.

Op het hoogtepunt van de zendpiraterij zijn in Noord-Nederland enkele honderden illegale zenders tegelijk actief. Vooral Zuidoost-Drenthe is in de jaren tachtig een broeinest van piraten. De zenders zijn toegankelijk: vrienden en bekenden komen langs in de studio waar het draait om gezelligheid. Met grote regelmaat komen lokale artiesten naar de studio en luisteraars kunnen verzoekplaten aanvragen. Er worden hoge luistercijfers gehaald. Maar er is een keerzijde aan al die drukte in de ether...

De ADF-940 is een peilapparaat uit Amerika dat aanvankelijk wordt gebruikt in de visserij om scholen tonijn te vinden. In het midden van de jaren zeventig gebruikt de RCD dit apparaat om piraten op de FM- en AM-band op te sporen.

De RCD gebruikte dit apparaat om AM zenders op te sporen en werd oorspronkelijk in vliegtuigen gebruikt om radiosignalen op te vangen.

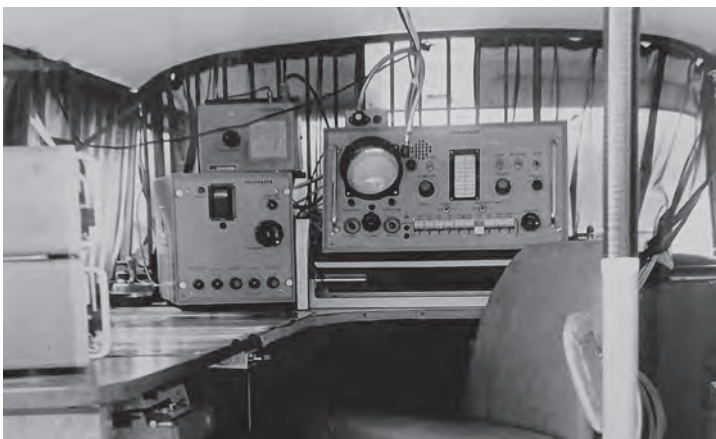
Storingen

Piratenzenders kunnen de ether flink verstoren met hun uitzendingen. Zo drukt een landarbeider uit Elim in september 1958 alle andere zenders in Zuid-Drenthe en Overijssel 'uit de ether'. Sommige zenders verstoren zelfs de communicatie van het vliegverkeer. De overheid wil ertegen optreden en schakelt de Radio Controle Dienst (RCD) in. In het begin wordt een mobiel peilapparaat gebruikt om zendpiraten op heterdaad te kunnen betrappen. Later komen er speciale auto's met ingebouwde peilapparatuur. Erg populair is de RCD niet en af en toe gaat het mis bij een inval. Opsporingsambtenaren krijgen daarom een Walther P5-pistool als ze op pad gaan. Als een piraat wordt gepakt, wachten hoge boetes, inbeslagname van de apparatuur en een gevangenisstraf. De meeste piraten schrikt dat niet af. In sommige gevallen is een piratenzender een paar uur na een inval alweer in de lucht.

Het toezicht op het gebruik van de ether, is bijna net zo oud als de piraterij. De Radio Controle Dienst werd al in 1927 opgericht. Na een melding van illegale zendactiviteiten of verstoring van de ether, gaat de ambtenaar op pad. In de jaren tachtig neemt de RCD zo'n vierhonderd zenders per jaar in beslag. Met de komst van internet kiezen veel zendpiraten voor een legaal bestaan, starten een lokale omroep of vragen een vergunning aan voor een vrijgekomen AM frequentie.

De tentoonstelling over de piratencultuur in Nederland is nog tot en met 2 november te zien.

**DRENTS
MUSEUM**
Brink 1 - Assen - 0592 377 773

De RCD in actie met mobiele peilwagen wat het opsporen van piraten eenvoudiger maakte. Rechts: in jaren 90 door RCD zelf ontwikkelde peilapparatuur.